

*Тетяна Твердохліб
(Харків, Україна)*

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА МИКОЛИ СТРАХОВА

Особливістю розвитку сучасної історії педагогіки є повернення імен християнських педагогів. Останнім часом досліджені педагогічні здобутки Д. Богдашевського, А. Булгакова, М. Зайцева, П. Кудрявцева, П. Ліницького, М. Маккавейського, М. Олесницького, В. Певницького, Л. Соколова, П. Юркевича, які були забуті в атеїстичні часи. Проте ще чекають свого дослідника напрацювання православних педагогів, які викладали в духовних початкових та середніх навчальних закладах і здійснили значний внесок у розвиток освіти окремих регіонів України. До таких педагогів відноситься і М. Страхов – викладач дидактики у Харківській духовній семінарії та Харківському єпархіальному жіночому училищі. «Він був автором підручників і методичних посібників для початкової школи, які рекомендував учений комітет Міністерства народної освіти для «застосування в навчальних народних училищах і в учительські бібліотеки цих училищ» [6, с.84].

У своїх роботах М. Страхов найбільше уваги приділив методикам вивчення закону Божого, письма, російської мови та читання. Так, у «Методике русской грамоты и начальных упражнений в русском языке» здійснюється історико-критичний огляд різних методів вивчення письма та читання, визначається найбільш прийнятний з них. Також у посібнику висвітлюються

питання підготовки дітей до уроків письма і читання; «навчання власне письму і читанню»; правильності, швидкості та усвідомленості читання; пояснювального читання; вивчення граматики російської мови. На думку педагога, «у початковій школі з граматики може повідомлюватись тільки найбільш істотне, що визнається найбільш необхідним, з одного боку для з'ясування учнями взагалі тієї правильності, яка існує в явищах мови, і, з іншого боку, для навчання їх правильному усному та писемному використанню мови, правильній побудові мовлення і правопису» [3, с.152].

«Методика русской грамоты и начальных упражнений в русском языке» ґрунтується на здобутках М. Бунакова, В. Вахтерова, В. Водовозова, Д. Коровякова, І. Паульсона, К. Ушинського, а також на власному педагогічному досвіді М.Страхова. Автор аналізує методичні рекомендації науковців, доводить необхідність або недоцільність їх використання в практиці початкової школи початку ХХ століття. Зокрема, педагог на двох сторінках обґрунтовує хибність думки В. Вахтерова про потребу на початковому етапі навчання читанню пов'язувати звукові вправи з вивченням літер. М.Страхов наполягає, що перед вивченням абетки необхідно, «щоб учні зрозуміли, що вся наша мова врешті-решт складається з невеликої кількості звуків, і навчилися розкладати слова на ці звуки, виокремлювати, а потім і поєднувати звуки. Встановлення зв'язку між звуком і літерою має передбачатись уже наступною метою і бути завданням наступних вправ» [3, с. 57].

У результаті вивчення змісту означеної роботи встановлено, що автор вимагав під час занять у початковій школі дотримуватися принципів систематичності, наочності процесу навчання. Важливими також М. Страхов уважав принципи активності і самостійності учнів у навчанні. Про останній, наприклад, свідчать підібрані завдання для самостійної роботи, які мають виконувати школярі «на трьох перших ступенях вивчення грамоти» [3, с. 76-77].

Узагалі, як свідчить кандидатське дослідження Г.Яковенко, «рекомендації автора щодо методики викладання російської мови одержали широке визнання серед вчителів та перевидавалися 12 разів» [7, с. 31].

Заслуговує на високу оцінку розроблений М. Страховим буквар «Грамотка-Первинка». На початку ХХ століття його активно використовували у світських та духовних початкових школах. Педагог зазначав, що, «оскільки призначення «Грамотки-Первинки» бути посібником тільки на той час, доки вони (діти) не перейдуть до «книги для читання», то в цю книжку ми вмістили... небагато матеріалу для вправ по читанню, лише стільки, скільки це необхідно для розвитку перших навичок читання; наповнення книжки більшою кількістю матеріалу прямо не відповідало б її призначенню» [5, с. 4]. З метою надання методичної допомоги учителям, які працювали за «Грамоткою-Первинкою», М.Страхов склав «Руководство к обучению грамоте». У ньому автор пропонував «більш ґрунтовний і більш детальний виклад методу, всього послідовного ходу і окремих прийомів навчання грамоті від моменту вступу учнів у школу і до переходу їх до «книги для читання» [5, с. 4].

М.Страхов свої роботи також присвячував методиці викладання закону Божого. Законовчителі у власній практичній діяльності найчастіше для перевірки засвоєння почутого проводили бесіду. В основному вони використовувався прийом катехізації. На поставлене запитання вимагалась заздалегідь вивчена готова відповідь, тобто вивчена за підручником. Рідко застосовувалася на практиці евристична бесіда. «Законовчителі відносилися до цього прийому не дуже схвально, вважаючи неможливим обговорювати зміст Закону Божого. М.М.Страхов розробив рекомендації щодо застосування евристичної бесіди як засобу активізації пізнавальної діяльності учнів, обґрунтувавши її необхідність для всіх вікових рівнів. Евристична бесіда спрямовувалася на формування самостійного мислення, вміння приводити приклади, переконувати, робити висновки» [7, с. 148].

Таким чином, М.Страхов зробив значний внесок у розвиток початкової освіти Харківщини другої половини ХІХ – початку ХХ століття. Його підручниками активно користувались діти, коли навчались читати і писати. Методичні посібники відповідали рівню розвитку тогочасної педагогічної науки. Вони застосовувались як навчальні посібники у Харківській духовній семінарії та Харківському єпархіальному жіночому училищі, були

популярними серед вчителів земських початкових та церковно-приходських шкіл.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Страхов Н. Вступительные уроки в начальной народной школе /Н. Страхов // Церковноприходская школа. – 1906. – Кн.1. – С. 9-28.
2. Страхов Н. Методика Закона Божия с изложением основ, общих приемов и средств первоначального религиозного воспитания /Н. Страхов. – Х.: Епарх. тип., 1913. – 88 с.
3. Страхов Н. Методика русской грамоты и начальных упражнений в русском языке /Н. Страхов. – Х.: Мирный труд, 1911. – 187 с.
4. Страхов Н. О письменных упражнениях при начальном обучении /Н. Страхов // Церковноприходская школа. – 1898. – № 5. – С. 222-231.
5. Страхов Н. Руководство к обучению грамоте. Методическое пособие при обучении по «Грамотке-Первинке» /Н. Страхов – Х.: Печатное дело, 1905. –72 с.
6. Твердохліб Т.С. Особливості викладання педагогіки у Харківській духовній семінарії (кінець XIX-початок XX ст.) / Т.С. Твердохліб // Матеріали наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи (13 травня 2014 року) / за редакцією Н. О. Ткачової. – Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2014. – С.83-85.
7. Яковенко Г. Г. Церковнопарафіяльна освіта в Харківській єпархії (1799–1917): дис. ... кандидата історичних наук: 07.00.01 / Г. Г. Яковенко. – Х., 2006. – 223 с.